

Allighieri¹, ξετάφη τὸ ταλαίπωρον πῶμα παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσεντίας (Consenza) Βαρθολομαίου Pignatelli καὶ μετενεχθὲν ἐκεῖθεν ἐρρίφθη ἐκτὸς τῶν ὄριων τοῦ κράτους, πέραν τοῦ ποταμοῦ Verde², ἐκτεθειμένον εἰς τοὺς ἀνέμους καὶ τὴν βροχὴν³. Ὁ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρφρέδου ἔχων ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους ποιητῆς τῆς Divina Commedia εἰς ὠραιοτάτους στίχους παριστᾷ βραδύτερον ἐν τῷ *Καθαρητίῳ* τὸν βασιλέα Μαρφρέδον διηγούμενον τὰς περιπετείας τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ, εἰ δὲ καὶ κατ' ἐξοχὴν ποιητῆς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας φαίνεται κατακρίνων ζωηρῶς τὴν πράξιν ταύτην τοῦ πάπα καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσεντίας⁴.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρφρέδου πᾶσα ἡ νότιος Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία ὑπέκυψαν εἰς τὸν ἐκ Γαλλίας νικητὴν· ὁ ἡμέτερος Παχυμέρης νομίζει⁵ ὅτι μετὰ τὴν νίκην ὁ Κάρολος προσέλαβε τὴν βασιλικὴν ἐπωνυμίαν: «ἤδη γὰρ τὸν Μαρφρέ καταλύσας ἐμεγαλύνειτο ὄψξ ὁ πρότερον κόντιος, ὡς τοῦ ὄηγος Φραγκίως ἀδιάδελφος· τοῦτο γὰρ οἱ καὶ συμπεφωνημένος μισθὸς ἦν παρὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐπὶ τῷ Μαρφρέ ἀποστατοῦντι ὁρμῆς, ἂν εἰς τέλος νικῶη». Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι ὁ Κάρολος εἶχε μὲν στεφθῆ βασιλεὺς προτοῦ νικήσῃ τὸν Μαρφρέδον, οὐσιαστικῶς ὅμως ἐγένετο κύριος τοῦ βασιλείου, ἀφοῦ ἐξηφάνισε τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ.

Οὕτως ἐξέλιπεν ὁ γαμβρὸς τοῦ δεσπότου τῆς Ἡπείρου. Οἱ ἀσχοληθέντες μὲ αὐτὸν ὁμοφώνως ἀποφαίνονται ὅτι ἦτο ἄξιος τύχης βελτίονος. Ὁ ἐκ πεποιθήσεως μὲν γουέλφος ἀρχικῶς, μετὰ τῶν γιβελλίνων δ' ἐν τούτοις βραδύτερον ταχθεὶς Dante Allighieri, ἐπαινεῖ τὸν Μαρφρέδον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ὡς ἡγεμόνας ἐνδόξους, qui nobilitatem suae formae pandentes... humana secuti sunt, brutalia dedignant⁶. Παρὰ τῶν νεωτέρων Ἰταλῶν ἱστορικῶν ὁ Μαρφρέδος ἐθεωρήθη ὡς ἀντιπροσωπεύων

¹) Purgatorio, III, στ. 125.

²) Περὶ τοῦ ποταμοῦ Verde, βλ. Cesare. ἐνθ' ἄνωτ. I, 254. Capasso. ἐνθ' ἄνωτ. 321, σημ. 2.

³) Capasso, ἐνθ' ἄνωτ. 315, 320.

⁴) Καθαρητίον, III, 124—132.

Se il pastor di Cosenza che alla caecia
di me fu messo per Clemente, allora
avesse in Dio ben letta questa faccia,
L'ossa del corpo mio sarieno ancora
in co' del ponte presso a Benevento
sotto la guardia della grande mora.
Or le haqna la pioggia e move il vento
di fuor del regno, quasi lunqo il Verde,
dov' ei le trasmutò a lume spento.

⁵) Ἐκδ. Βόνν. I, 317, 10 ἔξ.

⁶) De valqari eloquentia κεφ. XII.

τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον, ὡς ὁ ἀγαθὸς Ἰταλὸς βασιλεὺς, ὃν ἦλθε νὰ ἐκδιώξῃ καὶ ἰδρύσῃ δυναστείαν, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Cesare¹, ἀπέβη ἀληθῆς συμφορὰ διὰ τὴν χώραν, ὁ δουλεύων εἰς τὸν πάπαν γάλλος ἐπιδρομεὺς. «Μὲ ἄνθη τὸν τάφον του, λέγει ὁ ἐκ Νεαπόλεως Cesare², δὲν δυνάμεθα νὰ θάνωμεν ἐξ αἰτίας τοῦ εὐτελοῦς, ὁ ὁποῖος ἐστέρησεν ἐκεῖνον ταφῆς· θὰ διατηρῶμεν ὅμως πάντοτε προσφιλῆ τὴν μνήμην του καὶ θὰ τιμῶμεν αὐτὴν μὲ ἐπαίνους». «Ἡ δύναμις τοῦ Μαμφρέδου, λέγει ὁ κριτικώτατος del Giudice³, καὶ ἡ κατίσχυσις αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἦν ὁ ἱστορικὸς οὗτος θεωρεῖ ἴαν πιθανήν, ἐσήμαινον ἰταλικὴν ἐπικράτησιν εἰς τοὺς τόπους ἐκεῖνους, διότι ὁ Μαμφρέδος ἦτο ἰταλὸς λόγῳ γεννήσεως καὶ λόγῳ τῶν σκέψεων αὐτοῦ». «Ἐκεῖνον ἀποθανόντος, λέγει ὁ γερμανὸς Böhmér⁴, ἡ χώρα καὶ ὁ λαὸς περιέπεσον ὑπὸ τὸν ζυγὸν Καρόλου τοῦ Ἀνδεγανουῦ καὶ τῶν ἀκατονομάστου κτηνωδίας Γάλλων αὐτοῦ, μέχρις οὗτου τὴν 30 Μαρτίου 1282 ἡ ἀπελπισία προήγαγε τοὺς Σικελοὺς εἰς τὴν λήψιν τολμηραῦς ἀποφάσεως καὶ ὁ Σικελικὸς Ἑσπερινὸς παρουσίασε τὰ αἵματηρὰ ἀντίποινα».

* * *

Ὅτι ὅμως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἀμεσώτερον ἐνταῦθα εἶναι ἡ τύχη τῆς Ἑλένης καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαμφρέδου. Θὰ ἀσχοληθῶμεν ἀμέσως μὲ τὸ θέμα τοῦτο, ἀφοῦ πρότερον παρεμπιπτόντως, οὕτως εἰπεῖν, ἐξετάσωμεν ἐὰν μετὰ τοῦ Μαμφρέδου συνεπολέμησαν ἐν Βενεβέντω καὶ Ἕλληνας στρατιῶται, τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀπέστειλεν ἐκ τῆς Ἡλείρου ὁ πενθερὸς αὐτοῦ.

Ὅτι εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Μαμφρέδου ὑπηρέτουν καὶ σύμμαχοι Ἡπειρώται δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκτὸς ἀμφιβολίας. Κατὰ τὸν K. Hampe⁵, ἐπειδὴ αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τοῦ βασιλείου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐκστρατειῶν καὶ τὴν πολεμικὴν δραστηριότητα τοῦ Μαμφρέδου, μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ ξένων. Οὕτω, Γερμανῶν ἰπέων καὶ Σαρακηνῶν τοξοτῶν ἐπικουρικὰ στρατεύματα ἐλάμβανεν ὁ Μαμφρέδος ἐξ Ἀραγωνίας, ὅπου εἶχε δώσει τὴν κόρην αὐτοῦ σύζυγον εἰς τὸν Πέτρον Γ', καὶ ἐξ Ἡλείρου, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ πενθερὸς του. Ως Ἡπειρῶται πρέπει νὰ νοηθῶσι κατὰ τε τὸν Schirrmacher⁶ καὶ τὸν Hampe⁷, οἱ παρὰ τοῦ πάπα μνημονευόμενοι ὡς ὑληρετοῦντες μετὰ

¹) Ἐνθ' ἄνωτ. I, 247.

²) Αὐτ. II, 21.

³) Ἐνθ' ἄνωτ. τ. V (1880) σ. 517.

⁴) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 883.

⁵) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 53 ἐξ.

⁶) Geschichte der letzten Hohenstaufen, Göttingen, 1871. σ. 505.

⁷) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 54.

τοῦ Μαμφρέδου Κουμᾶνοι. Σπουδαιότερον εἶναι ἀναφορικῶς πρὸς τὴν συμμετοχὴν στρατευμάτων ἐξ Ἠλείρου εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ βασιλέως Μαμφρέδου χωρίον τῶν *Annali Cesenati*¹, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Βενεβέντου ἠγωνίσθησαν μετὰ τοῦ Μαμφρέδου οὐ μόνον *Graeci*, ἀλλὰ καὶ *Comani*. Τὸ χωρίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔχει, καθ' ἡμᾶς, ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν τότε ἐθνολογικὴν κατάστασιν τῆς Ἠλείρου, ἔχει οὕτω: *Carolus ivit apud Beneventum contra Manfredum et capta est maxima multitudo Sarracenorum, Comorum et Graecorum, qui erant cum eo. Τὸ ἄλλως ἀκατανόητον Comorum πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς Comanorum, περὶ ὧν γινώσκομεν ὅτι ὑπηρετοῦν πρὸς τῷ Μαμφρέδῳ καὶ οἱ ὁποῖοι παρά τε τοῦ Schirrmacher καὶ τοῦ Hampe θεωροῦνται ὡς Ἠπειρώται. Ἀλλὰ καὶ τὸ *Graecorum* νομίζω ὅτι ὁμοίως ὡς Ἑλληνας Ἠπειρώτας, ὀφείλομεν, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, νὰ ἐρμηνεύσωμεν, διότι καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐνταῦθα γίνεται μνεῖα τῶν Ἑλλήνων τοῦ βασιλείου ταχθέντων μετὰ τοῦ Μαμφρέδου, ὅπερ δὲν ἦτο ἴσως ἀνάγκη ἰδιαιτέρως νὰ τονισθῇ, πάλιν εἶναι ἀδύνατον ὅτι ἐξ Ἠλείρου ἐστάλησαν μόνον Κουμανικὰ στρατεύματα, οὐχὶ δὲ καὶ Ἑλληνικά. Ἀλλὰ τίνες εἶναι οἱ Κουμᾶνοι οὗτοι, οὓς οἱ Schirrmacher καὶ Hampe νοοῦσιν ὡς Ἠπειρώτας; Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Μιχαὴλ Β' ἀποστείλας, ὡς ἀσφαλῶς δύναται νὰ εἰκασθῇ ἐκ τοῦ χωρίου τῶν *Annali Cesenati*, πλὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ Κουμάνους στρατιώτας ἔλαβεν αὐτοὺς ἐκ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι διατέλουν τότε (1266) ὑπ' αὐτόν, ἦτοι τῆς Ἠλείρου, Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, μέρους τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ σπουδαίου τμήματος τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλὰ τῶν χωρῶν τούτων γνωρίζομεν τὴν μεσαιωνικὴν ἐθνολογικὴν σύνθεσιν, ἢ ὁποῖα ἀφῆκεν ἵχνη μέχρις ἡμῶν. Οἱ Κουμᾶνοι Ἠπειρώται δὲν εἶναι ἄλλοι ἢ οἱ περίφημοι ἐν Ἠλείρῳ, Ἀκαρνανίᾳ, Θεσσαλίᾳ ἀναφερόμενοι *Βλάχοι*, ἐκ τῶν ὁποίων ἀραιοὶ πληθυσμοὶ διασφύζονται ἀκόμη εἰς τὰς χώρας ταύτας καὶ ἐξ ὧν προέρχονται πλεῖστα τοπωνύμια συναντώμενα ἀκόμη καὶ σήμερον ἐν Ἠλείρῳ² καὶ ἀλλαχοῦ.*

Καθορισθέντος οὕτω καὶ τοῦ ζητήματος, περὶ οὗ οὐδεὶς ἐγένετο λόγος μέχρι σήμερον, καθόσον γνωρίζω, ἐὰν ὁ Μιχαὴλ ἀπέστειλεν ἐπικουρίας εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ ἢ οὐχί, ἔλθωμεν νῦν ἐπὶ τὰ ἀφο-

¹) Παρὰ Muratori, 14, 1103.

²) Οὕτω *Βάλα δὲ μάρ, Βάλα μάρε, Βάλα δὲ κόρο, Μπάια, Μορουμέντο ἀφλίβο, Γκριζάλα, Τζιάνα Πούλα, Σομποιοέλ, Πολιτσιονάρε, Ἀμίνιζου (= Μέτσοβο μούνιζι= ὄρος, Ἀρμποροσί, Βαλτσιόρα, Τσιούμα ἄλια, Μανωλιάσσα, Φριγκουράσσα, τὰ εἰς—ἀνηλθόντα ὡς Κωντσούφλιανη, Κωσιάνανη κ. ἄ. Πβ. Λαμπρίδην, Ἠπειρωτ. Μελετήματα τεύχ. IV, σ. 17 ἐξ. 50—51. κ. ἄ. τεύχος VIII, σ. 35. καὶ Γ. Ἀναγνωστοπούλου, «Ἠπειρωτικά Χρονικά» τ. I. τεύχ. Α' σ. 88 ἐξ.*

ρῶντα τὴν Ἑλένην καὶ τὰ τέκνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαμφρέδου.

Ὁ Φλωρεντῖνος χρονογράφος Ricordano Malespini ¹ διηγείται ὅτι ἡμέρας τινὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαμφρέδου ἡ Ἑλένη μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως συνελήφθη αἰχμάλωτος ἐν Νοκερία (Lucera). Τὸ πρῶγμα δὲν ἔχει ἀκριβῶς οὕτω. Ἐξ ἐπιστολῶν ἔπειτα τοῦ πάπα Κλήμεντος Δ' πρὸς τὸν Σίμωνα, καρδινάλιον τῆς Ἁγίας Καικιλίας καὶ τὸν καρδινάλιον τοῦ Ἁγίου Νικολάου in carcere Julliano ², ὧν ἡ μὲν πρώτη χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1266, μαρθάνομεν ὅτι ἡ Νοκερία τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν εἶχε μὲν ἀκόμη, ἐπρόκειτο ὅμως νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν Κάρολον. Ἐκ δύο ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ αὐτοῦ πάπα, τῆς μὲν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀλβανοῦ, τὴν δὲ πρὸς Νικόλαον τὸν αὐτοῦ ἐφημέριον ³, μαρθάνομεν ὅτι περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην — ὁ πάπας ἔγραψεν ἀπὸ 15 Μαρτίου 1267 — οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Νοκερίας ἐπὶ τῇ εἰδήσει προσεχοῦς εἰς τὴν χώραν καθόδου τοῦ Μαμφρέδου Κορραδίνου λαβόντες τὰ ὄπλα ἐπανεστάτησαν, ὅπερ προὑποτίθησιν ὅτι πρὸ τοῦ χρόνου τούτου εἶχον ὑποταγῆ εἰς τὸν Κάρολον. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν προκύπτει ὅτι ἡ Ἑλένη, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δὲν συνελήφθη ἐν Νοκερία, ἀλλ' ἀλλαχοῦ.

Ὁ Παταναῖος Μοναχὸς (Monaco Rotavano) ἀναφέρει ⁴ ὅτι ἡ Ἑλένη μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ Μαμφρέδου ἐν ἀγωνίᾳ ἠτοιμάζετο νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν τέκνων, ἀλλὰ προλαβὼν ὁ Κάρολος συνέλαβεν αὐτήν. Ἄλλος τις Ἀνώνυμος χρονογράφος ἀνάγει ⁵ τὴν σύλληψιν τῆς Ἑλένης μετὰ δύο υἱῶν ὡς γενομένην ἐν Μαμφρεδονία, πόλει κτισθείσῃ παρὰ τοῦ Μαμφρέδου, ἐν ᾗ ἡ βασίλισσα ἠτοιμάζετο νὰ καταφύγῃ λαμβάνουσα καὶ τὸν βασιλικὸν θησαυρὸν εἰς τὸ κράτος τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Ἄλλος τις, ὁ Rocco Pirro ⁶, ἀναφέρει ὅτι ἡ Ἑλένη παρεδόθη εἰς τὸν Κάρολον ἐν Βαρλέττα, καὶ ἄλλοι ἄλλα. Ἐκ τῶν εἰδήσεων ὅμως τούτων οὐδὲν ἀσφαλὲς συναγεται.

Μετὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μάχης παρὰ τὸ Βενέβεντον, ὅπου ἄλλοτε ὁ Ἡπειρώτης Πύρρος ὑπέστη τὴν τελειωτικὴν παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἤτταν, ἡ Ἑλένη εὐρίσκετο ἐν Νοκερία ὑπὸ τὴν πιστὴν φρούρησιν τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως. Μεθ' ἑαυτῆς εἶχε καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, τὴν Βεατρίκην, ἀριθμοῦσαν ἑλαττον τῶν πέντε ἐτῶν, τὸν κατὰ τὸ 1262 γεννηθέντα Ἐρρίκον, τὸν

¹) Istoria fiorentina, κεφ. 185. Παρὰ Davanzati, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 15—16.

²) Martène et Durand, ἐνθ' ἄνωτ. τ. II.

³) Αὐτ. Πβ. Davanzati, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 17.

⁴) Παρὰ Murat. Rer. Italic. Script. 8, 727.

⁵) Memor. Potest. Reziens. Παρὰ Murat. ἐνθ' ἄνωτ. 8, 1125.

⁶) Cronol. Reg. Sicul. Παρὰ Davanzati, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 21.

Φρειδερίκον και τὸν μικρότερον ὄλων 'Αγγελίνον. Ἐκεῖ, ὡς ἄλλη 'Ανδρομάχη, ἀναμένουσα τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος και ἐν μέσῳ δεινῆς ἀγωνίας διερχομένη τὰς ὥρας αὐτῆς ἔμαθεν ἐπὶ τέλους, ὅτι τόσον ἀπηύχεται. Ἡ ἀτυχὴς δὲν ἐφροντάζετο τὰ δεινὰ, ἅτινα ἐμελλον νὰ ἀκολουθήσωσιν. Αἱ πηγαί, ἐξ ὧν μανθάνωμεν τὰ κατὰ τὴν σύλληψιν τῆς Ἑλένης παρὰ τῶν νικητῶν, εἶναι πρῶτον ἐπιστολὴ τοῦ Κλήμεντος Δ' πρὸς Ὅθωνα, καρδινάλιον τοῦ Ἁγ. ου Ἀδριανου ἀπὸ 25 Μαρτίου 1266, ἐν ἣ ἀναφέρονται και ταῦτα ¹: *Uxor vero Manfredi cum liberis a Traneisibus infra castrum tenebatur, nec evadere poterat manus regis. Ὁ λαὸς λοιπὸν τοῦ Τράνου, ὁ ὁποῖος πρὸ ἐπτὰ ἐτῶν εἶχεν ἐπευφημήσει και ἀγαπήσει τὴν νεαρὰν βασίλισσαν, ἥδη, ὅτε αὐτὴ ἐδυστύχει, ἐπέδειξε πρὸς αὐτὴν τοιαύτην διαγωγὴν; Θὰ ἡμεῖθα ἠναγκασμένοι νὰ παραδεχθῶμεν τὸ πρᾶγμα, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Ἀνώνυμος τοῦ Τράνου, τοῦ ὁποῖου σχετικῶς ἐν προκειμένῳ ἀπόσπασμα ἐδημοσίευσεν ὁ Davanzati. Τὸ σχετικὸν κείμενον ἐν μεταφράσει ἐκ τῆς ἀπουλικῆς ἔχει ὡς ἑξῆς: «Κατὰ τὰς 28 φεβρουαρίου» διεδόθη ἡ εἶδησις ὅτι ὁ βασιλεὺς Μαμφρέδος εἶχεν ἠττηθῆ μετὰ τοῦ στρατεύματος κατωτέρω τοῦ Βενεβέντου, ἀλλ' οὐδεὶς ἐγίνωσκεν ἂν ὁ βασιλεὺς ἦτο νεκρὸς ἢ ἔζη ἀκόμη. Μεθ' ἡμέρας τινὰς ἐλέχθη ὅτι ὁ Μαμφρέδος εὐρέθη φονευμένος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἡ βασίλισσα Ἑλένη, ἐξακολουθεῖ τὸ χρονικόν, ἢ ὁποῖα εὐρίσκετο ἐν Νοκερία, ἅμα ὡς ἔμαθε τὴν εἶδησιν παρ' ὀλίγον ἔπιπτε νεκρὰ ἐκ τῆς θλίψεως. Ἡ πτωχὴ (la poverella) δὲν ἐγνώριζεν οὔτε τί νὰ εἶπη, οὔτε τίνα προβλεπτικὰ μέτρα νὰ λάβη, διότι οἱ βαρῶνοι και οἱ αὐλικοὶ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν ἔστρεψαν εἰς αὐτὴν τὰ νῶτα (le voltaroie spalle)». Οὕτω ἡ δυστυχὴς νέα εὐρέθη ἐν τῇ ξένη μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, και αὐτῶν νηπίων, μόνη και ἔρημος, ἢ δὲ θλίψις αὐτῆς ἐπὶ τῇ ἀπώλειᾳ προσφιλοῦς συζύγου ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ καθιστᾷ αὐτὴν παντελῶς ἀνίκανον νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς ἰδίας και τῆς τῶν τέκνων αὐτῆς σωτηρίας. Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐγκαταλείψεως δύο ἀγαθοὶ ἄνθρωποι οὓς ἀναφέρει ὁ Ἀνώνυμος, ὁ Amerusio και ὁ Manualdo, ἅμα δὲ και ἡ σύζυγος τούτου Amundilla, συγκινηθέντες ἐκ τῆς τόσης δυστυχίας τῆς εἰκοσιτετραετίδος βασίλεισης «ἐνεψύχωσαν αὐτὴν» και συνεβούλευσαν νὰ φύγῃ εἰς Τράνον διὰ νὰ ἐπιβῆ πλοίου και μεταβῆ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς εἰς τοὺς γονεῖς τῆς ἐν τῇ Ἡπειρῷ (in Epiru): Ὁ κύρ Amerusio ἀπέστειλεν ἀμέσως δι' ἐνὸς τῶν πιστῶν αὐτοῦ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν κύρ Lurone ² φίλον αὐτοῦ παρακαλῶν νὰ ἐξοπλίῃ μυστικῶς*

¹) Martène et Durand, ἐνθ' ἀνωτ. τ. II, epist. 257. Πβ. del Gindice, Codice diplomatico del regno di Carlo I e II d'Angiò. Napoli 1863--1912. τ. I, σ. 123, 124.

²) Εἰς maestro Lurone ἐκ Τράνου φέρεται μετὰ τῶν ἀκολουθῶν τοῦ Κορβαδίνου. Πβ. Davanzati, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 22, σημ. 1.

» μίαν γαλέραν ἢ ἄλλο ἑλαφρὸν πλοῖον καὶ ἔχη αὐτὸ ἕτοιμον καὶ ἐφω-
 » διασμένον. Κατὰ τὴν νύκτα δὲ τῆς τρίτης Μαρτίου μετὰ τῶν τέκνων αὐ-
 » τῆς καὶ τῶν εὐπατριδῶν Amerusio καὶ Manualdo ἔφθασαν εἰς Τραῖνον». Διακόπτομεν ἐνταῦθα τὴν διήγησιν τοῦ Ἀνωνύμου, ἵνα προσθέσωμεν κάτι τὸ ὁποῖον οὗτος μὲν δὲν ἀναφέρει, μαρτυρεῖται ὁμως ἄλλοθεν. Μετὰ τῆς Ἑλένης εὐρίσκειτο ἐν Νοκερία ἡ Κωνσταντία ἢ κατὰ τοὺς Ἕλληνας Ἄννα χήρα τοῦ Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη¹ καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μαμφρέδου. Αὕτη, ὅτε ἡ Ἑλένη ἀνεχώρησεν ἐκ Νοκερίας ἵνα διαφύγῃ εἰς τὴν Ἡπειρον, παρέμεινεν αὐτόθι μὴ θέλουσα νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξ ἧς μὲ τὴσιν δυσκολίαν εἶχεν ἐπιστρέψῃ². Ἡ Κωνσταντία ἢ Ἄννα παραδοθεῖσα εἰς τὸν Ἀνδραυτὸν παρέμεινεν ἐλευθέρη, ἀπέθανε δὲ βραδύτερον ἐν Ἰσπανίᾳ³. Ἐξ ἄλλου οἱ Σαρακηνοὶ τῆς πόλεως τὸσον ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Μαμφρέδον ἠτοιμάζοντο εἰς γενναίαν ἀντίστασιν⁴, πολιορκηθείσης δὲ τῆς πόλεως παρὰ τοῦ Καρόλου ἐσυνθηκολόγησαν μὲν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, μετὰ καιρὸν καὶ παρέδωκαν τὴν πόλιν, ἔπραξαν ὁμως τοῦτο ὑπ' ἐντίμους ὄρους καὶ διετήρησαν τὰ προνόμιά των⁵. Μένουσα λοιπὸν παρ' αὐτοῖς ἡ Ἑλένη θὰ εἶχεν ἀσφαλῶς νὰ ὑποστῇ κατὰ πολὺ ἐλάσσονα τῶν ὄσων ὑπέστη μεταβάσα εἰς Τραῖνον. Καὶ ἤλπιζε μὲν ἐκεῖθεν νὰ διέλθῃ ἀπέναντι εἰς τὸ κράτος τοῦ Μιχαὴλ Β'. Ἀτυχῶς ὁμως δι' αὐτήν, ὅταν ἔφθασεν εἰς Τραῖνον, ἡ τρικυμία ἐμαίνεται ἐν τῇ θαλάσῃ, ἡ ὁποία ἐχώριζεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς γενετείρας, ἄνεμος σφοδρὸς ἔπνεεν ἀντιθέτως καὶ τὸ πλοῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ λιμένος. « Μέχρις οὗ ὁ καιρὸς διορθωθῇ ἡ βασί-
 » λισσα μετὰ τῶν αὐτῶν Manualdo καὶ Amerusio ἀπεσύρθη μυστικῶς
 » ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ὅπου ἐγένετο μὲ πολλὰς φιλοφροσύνας δεκτὴ παρὰ
 » τοῦ φρουράρχου. Μαθόντες ὁμως τοῦτο μοναχοὶ τινες, οἱ ὅποιοι μετημ-
 » φιεσμένοι εἶχον ἀποσταλῆ, καθὼς ἐλέγετο, παρὰ τοῦ πάπα Κλήμεντος ἀνά-
 » τας χώρας τοῦ βασιλείου, ἵνα ἐξεγείρωσι τὸν λαὸν κατὰ τοῦ βασιλέως
 » Μαμφρέδου, προσῆλθον παρὰ τῷ διοικητῇ τοῦ φρουρίου, ἵνα καταπέι-
 » σωσιν αὐτὸν νὰ καταστήσῃ αἰχμάλωτον τὴν βασίλισσαν μετὰ τῶν υἱῶν
 » αὐτῆς· διότι ἠθέλεν οὕτω προξενήσῃ μεγάλην χαρὰν εἰς τὸν Ἅγιον Πα-
 » τέρα καὶ ἠθέλε λάβει μεγάλας ἀμοιβὰς παρὰ τοῦ βασιλέως Καρόλου». Ἡ θέσις τοῦ διοικητοῦ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μυστικοῦ ἦτο ἀληθῶς

¹) Cesare, ἐνθ' ἀνωτ. I, 172.

²) Αὐτ. II, 6—7.

³) Βλ. περὶ αὐτῆς. G. Schlumberger, Le tombeau d'une impératrice byzantine à Valence, en Espagne. Ἐν Revue des Deux Mondes, 15 Μαρτίου 1902. Καὶ ἰδιαιτέρως Paris, 1902.

⁴) Cesare, ἐνθ' ἀνωτ. II, 6.

⁵) Αὐτ. II, 41.

δυσχερής· καὶ ἠδύνατο μὲν οὗτος νὰ διαφύγῃ εἰς Ἡπειρον σώζων καὶ τὴν βασίλισσαν· ἀντὶ τούτου ὁμῶς «ὁ προδότης, ὡς χαρακτηρίζει αὐτὸν ὁ Ἀνώ-
» νυμος τοῦ Τράνου, ἐφυλάκισε τὴν πτωχὴν Ἑλένην μετὰ τῶν τέκνων αὐ-
» τῆς καὶ ἐσήκωσε τὴν γέφυραν τοῦ κάστρου. Κατὰ τὰς 6 Μαρτίου ἡ βα-
» σίλισσα καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῆς μεθ' ὄλου τοῦ θησαυροῦ, ὃν ἀπεκόμιζον, πα-
» ρεδόθησαν παρὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ φρουρίου εἰς τοὺς ἀνδρας τοῦ Καρό-
» λου καὶ κατὰ τὴν νύκτα ἀπήχθησαν, οὐδεὶς γινώσκει εἰς ποῖον μέρος».

Ἰδοὺ πῶς, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ πάντων καὶ μὴ εἰσθηθεῖσα οὐδὲ κἄν παρὰ τῶν ἀνέμων, περιέπεσεν ἡ ἐξ Ἡλείρου βασί-
λισσα εἰς χεῖρας τῶν Ἀνδεγαυῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ὅπου τὸ πρῶτον πρὸ
ἑπτὰ ἑτῶν εἶχε πατήσῃ τὴν Ἰταλικὴν γῆν, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ φρουρίῳ, ὅπου
συνδομευμένη ὑπὸ τὰς εὐχὰς δύο λαῶν, τοῦ Ἡπειρωτικοῦ καὶ τοῦ Ἰτα-
λικοῦ, εἶχεν αὕτη τελέσει τοὺς γάμους της. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ δρόμος
τῆς ζωῆς διηνοίγεται ἐνώπιον αὐτῆς πλήρης εὐδαιμονίας καὶ ἐλπίδων, ἡ
ἀνάμνησις δ' αὕτη ηὔξανεν ἀναμφιβόλως τὴν πικρίαν, ἣν ἐδοκίμαζεν ἡ
ψυχὴ τῆς Ἑλένης!

Ἐκ Τράνου ἡ Ἑλένη μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς ὠδηγήθη, κατὰ τὸν Da-
vanzati¹⁾, εἰς Νοκερίαν καὶ ἐνεκλείσθη ἐν τῷ φρουρίῳ. Ὁ αὐτὸς ἱστο-
ρικὸς ὑπολογίζει ὅτι τοῦτο ἐγένετο περὶ τὴν 11^{ην} Μαρτίου 1266. Δίπλωμα,
λέγει, τοῦ Καρόλου I ἀπὸ τοῦ 1270²⁾ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐνιαύσιον χο-
ρηγίαν τῆς Ἑλένης φέρει τὴν χρονολογίαν τῆς 11^{ης} Μαρτίου, κατὰ τὴν
ἀντίστοιχον δ' ἡμέραν καὶ μῆνα εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐφυλακίσθη ἡ βασίλισσα
εἰς τὸ κάστρον, δοθέντος ὅτι, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ἀπήχθη αὕτη ἐκ Τρά-
νου παρὰ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Καρόλου τὴν νύκτα τῆς 6^{ης} πρὸς τὴν 7^{ην}
Μαρτίου, μέχρι δὲ τῆς 11^{ης} τοῦ αὐτοῦ μηνὸς μεσολαβοῦσι τέσσαρες ἡμέ-
ραι, ὅσαι χρειάζονται ἵνα διανυθῇ τὸ ἀπὸ Τράνου εἰς Νοκερίαν διάστημα.

Ἄλλ' αἱ πληροφορίαι τοῦ Ἀνωύμου, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸν χρό-
νον, καθ' ὃν ἡ Ἑλένη ἐφυλακίσθη, δὲν εἶναι τελείως ἀκριβεῖς. Ὁ Ficker,
ἐπιδιώκων ν' ἀποδείξῃ τὴν πλασιότητα τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀνωύ-
μου, ἐπικαλεῖται³⁾ παρατήρησιν, ἣν διετύπωσε σχετικῶς ὁ τὴν γνησιότητα
ἀποδεχόμενος del Giudice. Παρατηρεῖ δηλαδὴ οὗτος⁴⁾ ὅτι ἐνῶ, κατὰ τὸν
Ἀνωύμον, ἡ Ἑλένη περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Καρόλου τὴν 6^{ην}
Μαρτίου 1266, ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ πάπα ἀπὸ 25 Μαρτίου, ἣν εἶδομεν, μαν-

¹⁾ Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 23 ἐξ.

²⁾ Παρὰ Davanzati, ἐνθ' ἄνωτ. monum. σ. 37, ἀρ. 33. Περὶ τῆς ἐνιαυσίως ἐπι-
χορηγήσεως τῆς Ἑλένης βλ. Reg. Caroli I, 1269 B, fol. 152 καὶ 156. Reg. 1270
c, fol. 238.

³⁾ Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 366.

⁴⁾ La Famiglia, σ. 62. Καὶ Archiv. stor. τ. IV (1879) σ. 64 ἐξ.

θάνομεν ὅτι ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν τέκνων εὐρίσκετο εἰς Τράνον, in castro tenebatur nec evadere poterat manus regis. Δὲν εἶχε λοιπὸν περιέλθει ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Καρόλου, πράγμα, ὅπερ ἠγνόει ὁ πάπας μέχρι τῆς 19 Ἀπριλίου. Ἄλλ' εἶναι, ἐριοιῶμεν, μία τοιαύτη ἀνακρίβεια, εἴαν τὴν παραδεχθῶμεν ὡς ἀνακρίβειαν, ἀπόδειξις περὶ πλασιότητος τοῦ κειμένου; Τίς ὑπεχρεοῦ τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου νὰ δώσῃ λογαριασμὸν τῶν πράξεων τοῦ εἰς τὸν χρονογράφον καὶ δὲν ἀνέγραφεν οὗτος, ὡς ἦτο φυσικόν, ὅτι ἦτο κοινῶς διαδεδομένον ἐν τῇ πόλει; Ἐπειτα αὐτὸ τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάπα, ὁ ὁποῖος εἶχε πιθανῶς ὡς πηγὴν τῶν πληροφοριῶν αὐτοῦ ἐκθέσιν τῶν καταπεισάντων τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου τοῦ Τράνου νὰ κρατήσῃ τὴν Ἑλένην, δὲν ἀποκλείει τὴν πιθανότητα τῆς εἰς τὸν Κάρολον παραδόσεως τῆς Ἑλένης πρὸ τῆς 25^{ης} Μαρτίου, καθ' ἣν ἔγραφεν ὁ πάπας. Τούτο τοῦλάχιστον σημαίνει ἡ κατὰ παρατατικὸν ἐκφορά. «Πρὸ καιροῦ, λέγει οἶονεὶ ὁ πάπας, ἔμαθον ὅτι ἡ Ἑλένη καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐκρατοῦντο ἀσφαλῶς ἐν Τράνω καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ διαφύγουν ἐκεῖθεν. Δὲν ἐπληροφορήθην ὁμοῦς ἕκτοτε τί ἀκριβῶς ἀπέγιναν». Οὔτε ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου, οὔτε οἱ ἄνδρες τοῦ Καρόλου ὑπεχρεοῦντο ν' ἀναγγεῖλωσιν εἰς τοὺς μοναχοὺς, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Ἀνώνημος, τὰ γεγονότα, τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ τὰ ἀφορῶντα τοὺς υἱοὺς τοῦ Μαρφρέδου, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω, περιεκαλύφθησαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ Καρόλου I, καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ πάπα, διὰ μυστηριώδους πέπλου. Εἶναι δυνατόν λοιπὸν ἡ Ἑλένη καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς νὰ παρεδόθησαν εἰς ἄνδρας τοῦ Ἀνδεγαυοῦ τὴν 6^{ην} Μαρτίου, εἰ καὶ ὁ πάπας κατὰ τὴν 25^{ην} Μαρτίου φαίνεται ἀγνοῶν τὴν παράδοσιν ταύτην. Ληπτέον ἔπειτα ὑπ' ὄψιν, ὅτι πλὴν τοῦ δυσχεροῦς τῶν συγκοινωνιῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὁ Κάρολος τὴν ἐπιούσαν τῆς νίκης αἰσθανόμενος ἑαυτὸν παντοδύναμον ἠλλάξε τὴν στάσιν αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ πάπα, οὐδ' ἐθεώρει πλέον ἀναγκαῖον νὰ πληροφορηῖ αὐτὸν περὶ πάντων. Ὡς πρὸς τὰ τέκνα τοῦ Μαρφρέδου ἄλλως, ὡς ἐλέχθη, ἐφρόνει ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀγνοηθῶσι παρὰ πάντων.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει μία, βεβαία αὐτῆ, ἀνακρίβεια παρὰ τῷ Ἀνωνήμῳ τοῦ Τράνου. Κατὰ τοῦτον καὶ ἡ Ἑλένη καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς μετεφέρθησαν ἐκ Τράνου τὴν νύκτα τῆς 6^{ης} πρὸς τὴν 7^{ην} Μαρτίου. Τὸ πράγμα δὲν εἶναι ἀκριβές. Ὁ Minieri¹ ἀνεῦρε καὶ προήγαγεν εἰς φῶς ἔγγραφον τῶν Ἀρχείων τῆς Νεαπόλεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Pandulphus Fosanello, justitiarius Terrae Bari, καταστρώνων τοὺς λογαριασμοὺς αὐτοῦ μεταξὺ ἄλ-

¹) Itinerario κλ. Catalogo dei Giustiziarì, σ. 6. Βλ. Capasso, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 328, σημ. 1.

ἄλλων ἀναγράφει ἀπὸ μηνὸς 'Απριλίου 1266 καὶ ποσὸν τι δαπανηθὲν pro mittenda Helena, relicta quondam Manfredi, principis Tarrentini a Trano usque ad Lacum Pensilem ad praesentiam Regis Caroli. Ὅπως βλέπει πᾶς τις κατὰ τὸν 'Απρίλιον ἡ 'Ελένη εὐρίσκετο εἰσὶ ἐν Τράνω¹ σπουδαῖον εἶναι ὡσαύτως, ὅτι οὐδεμία μνεία γίνεται ἐν προκειμένῳ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ὁ del Giudice θέλων νὰ συμβιβάσῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀνωνύμου πρὸς τὴν τοῦ Fasanella παραδέχεται² ὅτι τὸ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ πρώτου «e li cendussero» (=καὶ ὠδήγησαν αὐτοὺς) ἀνάγεται εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς 'Ελένης, οὐχὶ δ' εἰς αὐτήν· οὕτω παριστᾷ τὸν Ἀνωνύμον λέγοντα ὅτι μετεφέρθησαν μὲν οἱ υἱοὶ τοῦ Μαμφρέδου οὐδεὶς γινώσκει ποῦ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6^{ης} πρὸς τὴν 7^{ην} Μαρτίου, παρέμεινεν ὁμοῦ ἐν Τράνω ἡ μήτηρ αὐτῶν κατὰ τὸν αὐτὸν ἱστορικόν, δοθέντος ὅτι ὁ Κάρολος εὐρίσκετο εἰς Lago Pesole ἐν Basilicata³, ὅπου ἦτο ὁ συνήθης τόπος ἀναπαύσεως τοῦ Μαμφρέδου (consueta solatia), κατὰ τὸν Ἰούνιον ἢ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1266, ἡ 'Ελένη παρέμεινεν αἰχμάλωτος ἐν Τράνω ἐπὶ μῆνας, μέχρις οὗ κατ' Ἰούνιον ἢ Αὐγουστον ὠδηγήθη εἰς Lago Pesole ἐνώπιον τοῦ Καρόλου. Φρονοῦμεν, εἰ καὶ ἡ γραμματικὴ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου, ἦν ποιεῖται ὁ del Giudice, εἶναι λίαν πιθανή, ὅτι ὄντως ὑπάρχει ἐνταῦθα ἀνακρίβεια ἐκ μέρους τοῦ Ἀνωνύμου. Εἰς ταύτην περιέπεσε φυσικώτατα. Τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεως τῆς δυνάμεως τοῦ Καρόλου, εἰς ἣν παρεδόθησαν ἢ τε 'Ελένη καὶ τὰ τέκνα, διεδόθη ἀνὰ τὴν πόλιν ἡ φήμη ὅτι μετεφέρθησαν πάντες εἰς ἄγνωστον μέρος. Ὁ σκοπὸς τῆς φήμης ταύτης εἶναι εὐνόητος. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπεκρύπτετο τὸ γεγονὸς τοῦ χωρισμοῦ τῶν υἱῶν ἀπὸ τῆς μητρὸς, ὅπερ συμπεραίνομεν ἐκ τῶν παρὰ Fasanella, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει μόνον τὴν 'Ελένην, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀπεκρύπτετο ἢ ἐν Τράνω ἐγκάθειρξις τῆς 'Ελένης, ἡ ὁποία καθισταμένη γνωστὴ ἦτο δυνατόν νὰ προκαλέσῃ ἀποπείρας πρὸς διαίωσιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ὄχι μόνον ἐκ μέρους τῶν γουέλφων Τραναίων, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ μέρους αὐτοῦ τοῦ πατρὸς αὐτῆς καὶ τοῦ τολμηροῦ ναύαρχου Φιλίππου Κινάρδου, ὁ ὁποῖος μετὰ σιόλου εὐρίσκετο ἐν Κερκύρα. Ἴδιόν λοιπὸν διατί διεδόθη ἡ ψευδὴς φήμη, ἦν ἀναγράφει καλῆ τῇ πίστει καὶ ὁ Ἀνωνύμος χρονογράφος.

'Αλλὰ διὰ τίνα σκοπὸν ἡ 'Ελένη ὠδηγήθη ἐκ Τράνου εἰς Lago Pesole ἐνώπιον τοῦ Καρόλου; Ἀσφαλῶς δὲν γνωρίζομεν. Ὁ del Giudice³ πιστεύει ὅτι ὁ Κάρολος σκοπῶν νὰ πείσῃ αὐτήν νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐπὶ τῆς

¹) Ἐνθ' ἀνωτ. τ. IV (1879) σ. 79—80. τ. V (1880) σ. 50.

²) Βλ. περὶ τοῦ Lago Pesole, Cesare, ἔνθ' ἀνωτ. I, 186.

³) Ἐνθ' ἀνωτ. τ. IV (1879) σ. 79—80.

προϊκός δικαιωμάτων αυτής ὑπὲρ αὐτοῦ προέτεινε εἰς αὐτὴν ἐν Lago Pesole τοιοῦτό τι, παρέχων ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ 'Ελένη θὰ ἐδέχτο, πάντοτε κατὰ τὸν *del Gindice*, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐλευθερωθῶσι καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς. Τοῦ Καρόλου ἡμῶς μὴ συναινέσαντος εἰς τοῦτο αὐτὴ ἠρνήθη τότε ἐστῆλη εἰς τὸ φρούριον τῆς Νοκερίας. Εἰκάζομεν ὅτι γεννηθεισῶν ἀμφιβολιῶν περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς φυλακίσεως τῆς 'Ελένης ἐν Τράνω, ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορὰ ταύτης εἰς τὸ κάστρον τῆς Νοκερίας. Δοθέντος ὅτι τὸ Lago Pesole κεῖται σχεδὸν ἐπὶ τοῦ δρόμου ἀπὸ Τράνου εἰς Νοκερίαν, ὁ Κάρολος ἐκάλεσε τὴν 'Ελένην παρ' αὐτῷ διὰ σκοπούς, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι γνωστοί. Εἶναι πιθανὸν νὰ ἐκάλεσεν αὐτὴν δι' ὄν λόγον ὑποθέτει ὁ *del Gindice* εἶναι πιθανὸν ὁμοίως νὰ ἐκάλεσεν αὐτὴν, ἵνα ἀντιληφθῆ τὰς διαθέσεις αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸ σχέδιον δευτέρου γάμου τῆς 'Ελένης μετὰ τοῦ 'Ερρίκου τῆς Καστιλλίας. Εἶναι ὡσαύτως πιθανὸν ἡ ἴδια 'Ελένη νὰ ἐζήτησε νὰ παρουσιασθῆ πρὸ τοῦ βασιλέως, ἵνα ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς καὶ νὰ ἐπικαλεσθῆ ὑπὲρ τούτων τὸ ἔλεος τοῦ νικητοῦ. Καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν εἶναι ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων πιθανή. Ὅπως δὲ ποτε—σημεῖον, ἐφ' οὗ συμφωνοῦσιν οἱ πλείονες,—ἐκ τοῦ Lago Pesole ἡ 'Ελένη ὠδηγήθη εἰς τὸ φρούριον τῆς Νοκερίας τῶν Χριστιανῶν¹ καὶ ἐνεκλείσθη ἐν αὐτῷ, ἵνα μὴ ἀποφυλακισθῆ ποτέ. Ἐκεῖ εὗρισκομένην ἀναφέρουσιν αὐτὴν διάφορα διπλώματα, ἐξ ὧν μανθάνομεν καὶ τὴν ἐνιαύσιον ἐπιχορήγησιν, ἣτις ἐδίδετο εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου πρὸς συντήρησιν αὐτῆς καὶ «τῆς οἰκογενείας αὐτῆς» (*pro expensis Helenae relicta quondam Mannfridi, principis Tarentini, et Familiae suae*)². Μετὰ φιλαργυρίας καὶ γλισχρότητος καταφανοῦς ὠρίσθη παρὰ τοῦ Καρόλου νὰ δίδηται ἔτησίως δι' ἑξοδα τῆς πρώην κυρίαρχου τῆς Σικελίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τῆς κόρης αὐτῆς Βεατρίκης, λίαν πιθανῶς, καὶ τῆς ὑπηρεσίας των, ὡς μετ' ἄλλων ἐρμηνεύομεν τὸ *familiae suae*, τὸ ποσὸν τῶν 40 οὐγκιῶν καθαρῷ χρυσοῦ *ad generale pondus λογιζομένων* καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑποκειμένων εἰς τὴν κράτησιν δέκα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Περιελάμβανε δ' ἡ οὐγκία καθαρῷ χρυσοῦ τριάκοντα *ταρία* (*taris*) καὶ ἕκαστον *ταρίον* δύο *καρολικά* (*carlini*). Ὑπολογιζομένου τοῦ καρολικοῦ πρὸς 1,05 χρυσᾶς δραχμᾶς προκύπτει ὅτι ὁ ἐτήσιος προϋπολογισμὸς

¹) Δὲν εἶναι ἀκριβὲς τὸ παρὰ *Cesare*, ἐνθ' ἄνωτ. II, 7 λεγόμενον, ὅτι ἡ 'Ελένη ἐνεκλείσθη ἐν *Lucera de' Paganì* ἤτοι ἐν τῇ *Νοκερίᾳ* τῶν *Σαρακηνῶν*, πρῶτον διότι δὲν εἶχεν ἐμπιστοσύνην ὁ Κάρολος εἰς τοὺς Σαρακηνούς καὶ δεύτερον διότι ὁ φρούραρχος, ὑφ' οὗ τὴν ἐπιτήρησιν διετέλει ἡ 'Ελένη, γινώσκομεν (βλ. σχετικὸν δίπλωμα παρὰ *Davanzati*, ἐνθ' ἄνωτ. *monum.* σ. 37, ἀρ. 33) ὅτι ἦτο ὁ *Henricus de Porta, castellanus castri Nuceriae Christianorum*.

²) *Reg. Caroli I*, 1269 B, fol. 152. 156. Βλ. καὶ *Reg. 1270 c*, fol. 238.

τῆς οἰκογενείας τοῦ Μαμφρέδου, ἄνευ τῶν υἱῶν, ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσόν, ὅπερ ἀντιπροσωπεύουσι 2268 ἡμέτεραι χρυσαῖ δραχμαί! ¹ Καὶ ὅμως τὸ ποσὸν τοῦτο θὰ μᾶς φανῆ μέγα, ὅταν παρακατιόντες θὰ ἴδωμεν πόσον γλίσχρον ἦτο τὸ χορηγοῦμενον πρὸς συντήρησιν τῶν ταλαιπώρων υἱῶν Μαμφρέδου, νομίμων κληρονόμων τοῦ στέμματος τῆς Σικελίας.

* *

Πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τὰς τελευταίας σελίδας τῆς βασιλικῆς αὐτῆς τραγωδίας, ἢ ἢ ἐξ 'Ηπειροῦ πριγκίπισσα εἶναι ἢ κυρία ἡρωῖς, εἶναι ἀνάγκη νὰ σταθῶμεν εἰς ἓν ἄλλο σημεῖον τοῦ βίου τῆς ἡγεμονίδος ταύτης.

Ἐνῶ αὕτη εὐρίσκετο, ἄνευ τῶν υἱῶν, ἐγκαθαιρικός ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Νοκερίας, σύντονοι κατεβάλλοντο ἐνέργειαί καὶ διαπραγματεύσεις διεξήγοντο σκοπὸν ἔχουσαι δεύτερον τῆς 'Ελένης γάμον μετὰ τοῦ 'Ερρίκου τῆς Καστιλλίας. Οἱ πρωτοστατοῦντες εἰς τὴν σύναψιν τοῦ νέου συνοικεσίου ἦσαν ἄφ' ἑνὸς μὲν ὁ Κάρολος I, ἄφ' ἑτέρου ὁ πολυμήχανος δεσπότης τῆς 'Ηπειροῦ Μιχαὴλ καὶ ἐξ ἄλλου ὁ πάπας Κλήμης Δ', ἕκαστος τούτων φυσικὰ δι' ἰδίους λόγους καὶ συμφέροντα. Καὶ ὁ μὲν Κάρολος ὁ 'Ανδεγαυὸς ἦτο ἐκτεθειμένος ἀπέναντι τοῦ ἱμφάντου τῆς Καστιλλίας 'Ερρίκου ² καὶ ἐζήτηε νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτόν, ὡς ὑπεχρεοῦτο ἐκ προγενεστέρας συμβάσεως συναφθείσης ὡς ἐξῆς. Ὁ 'Ερρῖκος, γεννηθεὶς τῷ 1225, ἦτο τριτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Καστιλλίας Φερδινάνδου Γ' τοῦ 'Αγίου καὶ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως 'Αλφόνσου I'. Ἐπιχειρήσας νὰ ἀνατρέψῃ τὸν τελευταῖον καὶ ἀποτυχὼν κατὰ τὸ 1257 κατέφυγεν εἰς Τύνιδα, ὅπου, καθ' ἃ ἐλέγετο, ἀποδεχθεὶς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἦθη τῶν Σαρακηνῶν ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ἐν τοῖς στρατεύμασι τοῦ ἡγεμόνος τῆς χώρας. Ἀποκτήσας πλοῦτον ἄπειρον ἐγκατέλιπε τοὺς Σαρακηνούς, τοὺς ὁποίους εἶχε βαρυνθῆ, καὶ ἦλθεν εἰς Ἰταλίαν. Ὁ Κάρολος, κόμης 'Ανδεγαυίας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀνάγκην σπουδαίων χρηματικῶν ποσῶν πρὸς ὀργάνωσιν καὶ συντήρησιν τῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἔμελλε νὰ ὀδηγήσῃ κατὰ τοῦ Μαμφρέδου, ἀπηυθύνθη πρὸς αὐτόν ὑπισχνόμενος ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας οὐ μόνον τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δανείου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν ἐν τῷ νέῳ βασιλείῳ ³. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Μαμφρέδου καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Καρόλου ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ 'Ερρῖκος ἠξίωσε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπεσχημένων. Ὁ Κάρολος εὐρέθη εἰς δύσ-

¹) Πβ. σχετικῶς πρὸς τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἐτησίαις χορηγίας τῆς 'Ελένης ὅσα λέγει ὁ de Cherrier, ἐνθ' ἄνωτ. τ. III, σ. 204 καὶ αὐτ. σημ. 2.

²) Βλ. τὴν περὶ τοῦ πριγκίπου μελέτην τοῦ del Gindice, Don Arrigo, infante di Castiglia. Narrazione istorica con note e documenti. Napoli 1875.

³) Βλ. Buchon, Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Morée, τ. I, μέρος Α'. (Paris 1844) σ. 204, σημ. 1.

σκολον θέσιν, διότι και χρήματα δέν είχεν ἵνα ἀποδώσῃ τὸ δάνειον, και τὸν 'Ερρίκον δέν ἤθελε νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐντὸς τοῦ κράτους φοβούμενος τὴν ἀστασίαν και τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε εὐρισκόμεθα πρὸ ἐγγράφων μαρτυρούντων περὶ σχεδίου συνοικεσίου μεταξὺ τῆς 'Ελένης και τοῦ Ἰαφάντου 'Ερρίκον. Ὁ Ἰσπανὸς πρίγκιψ θὰ ἐλάμβανε τὴν προῖκα τῆς χήρας τοῦ Μαμφρέδου και θὰ ἠδύνατο διὰ πολέμων νὰ εὐρύνη τὰς κτήσεις αὐτοῦ. Δέν γινώσκομεν τίς ἐγένετο ὁ εἰσηγητὴς τοῦ συνοικεσίου τούτου. Ὑπῆρξεν ἄρα γε ὁ Κάρολος, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπιούσαν τῆς καταστροφῆς τοῦ Μαμφρέδου μεθυσθεὶς ἐκ τῆς νίκης και τῆς ἐπιτυχίας ὠνειροπόλει ἤδη τὴν ἀνάκτησιν τῆς Φραγκικῆς Αὐτοκρατορίας, ἢ ὁποία πρὸ πέντε ἐτῶν εἶχε καταλυθῆ; Δέν εἶναι ἀπίθανον. Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Καρόλου ἐν τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ τὸ μέγα τοῦτο ἀνατολικὸν σχέδιον ὑπῆρξεν ὁ ἄξων, περὶ τὸν ὁποῖον ἐστράφησαν πᾶσαι αὐτοῦ αἱ σκέψεις και πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι του κατηυθύνοντο πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸν. Διὰ τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν, ἣν ἐσχεδίαζεν, εἶχεν ἀνάγκην συμμάχων· τοιοῦτοι δ' ἠδύναντο νὰ εἶναι Μιχαὴλ Β' ὁ Ἄγγελος, τὸν ὁποῖον οὐκ εἶων καθεύδειν τὰ τρόπαια τοῦ ἀντιπάλου Παλαιολόγου, ὁ ἀτρόμητος πολεμιστὴς 'Ερρίκος τῆς Καστιλλίας, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκέκμητο και τὰ τόσον ἀναγκαῖα χρήματα, αὐτὸς ὁ φυγὰς αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος ὁ Β'. Ὁ πάπας Κλήμης Δ' ἦτο ὁ εὐλογῶν και κατευθύνων τὴν ὄλην ἐπιχείρησιν.

Και ἐν προκειμένῳ ἡ ἀνάμειξις τοῦ Μιχαὴλ Β' εἶναι μὲν ὡς αἱ πλεῖσται τῶν πράξεων τοῦ δεσπότη, σκονεινὴ· ἄγεται τις ὁμως μετὰ βεβαιότητος ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καρόλου Α' και ἰδίως τοῦ πάπα πρὸς τὸν 'Ερρίκον νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Μιχαὴλ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαμφρέδου και τὴν ἐγκάθειρξιν τῆς θυγατρὸς ἀπετάθη πρὸς τὸν πάπαν ζητῶν τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ παρὰ τῷ νικητῇ και προτείνων κοινὴν ἐνέργειαν κατὰ τοῦ Παλαιολόγου. Πιθανῶς κατ' ἐντολήν τοῦ πάπα θέλοντος νὰ εὐαρεστήσῃ τῷ Μιχαὴλ ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ τὴν 'Ελένην ὁ Κάρολος ἐν Lago Pesole και συνωμίλησε μετ' αὐτῆς. Ὁλωσδήποτε ἀρκετὰ σημεῖα τοῦ μελετωμένου συνοικεσίου και τῶν ἐξ αὐτῶν προσδοκωμένων ὠφελημάτων συνάγομεν ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἐν λόγῳ ἐπιστολῶν.

Ἡ πρώτη και παλαιότερα, δημοσιευθεῖσα μετὰ τῶν ἄλλων τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ del Giudice¹ ἐκ τοῦ «Μεγάλου Ἀρχείου» τῆς Νεαπόλεως² φέρει χρονολογίαν τῆς 27^{ης} Ὀκτωβρίου 1266³, οὐχὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν

¹) Codice Diplomatico, τ. I, σ. 193 ἐξ.

²) Grande Archivio, Reg. 1278 A, N° 29 fol. 4 t.

³) Codice Diplomatico, τ. I, σ. 196, σημ. 1.